

is van den wil, en dan, gelijk alle diepere zelfkennis leert, niet van eenige uitwendige, toevallige wilsdaden, maar van het vermogen van den wil; als zij eene hebbelijkheid en eene gezindheid is van den wil, die al in de geboorte meegebracht wordt, dan is de weg der „Selbsterlösung” voor den mensch volkomen afgesneden. Als het bedenken des vleesch es vijandschap is tegen God, dan kan het zich aan de wet Gods ook niet onderwerpen. Als de regel doorgaat dat operari sequitur esse, dat het werken het zijn volgt, dan moet eerst dat zijn veranderd worden, zal er van een anders handelen sprake zijn. Indien een boom goede vruchten zal voortbrengen, dan moet hij zelf eerst goed gemaakt zijn. Kant en Schopenhauer hebben beiden een oog gehad voor het diep zedelijk bederf der menschelijke natuur; zij hebben beiden erkend, dat het zedelijk kwaad niet maar *aan* doch *in* den mensch zat; zij hebben beiden daarom ook „eine Art von Widergeburt” ter bevrijding van het kwaad noodzakelijk geacht. En toch zijn zij beiden aan hun uitgangspunt ontrouw geworden. Want Kant concludeert geheel ten onrechte uit het moeten tot het kunnen; als de kategorische imperatief ons zegt, dat wij goed behooren te zijn, dan moeten wij het ook kunnen zijn, anders ware de kategorische imperatief het alleronredelijkste ding in de wereld ¹⁾. En Schopenhauer meent, dat de onvrije, blinde wil, die enkel willen kan, toch door het inzicht in het lijden der wereld, voor zijn eigen werk terugschrikken en zichzelf „verneinen” kan ²⁾. Zoo moeten allen doen, die van geen verlossing als

1) *Kant*, Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft, herausg. v. Karl Rosenkranz. Leipzig 1838. bl. 41, 50 v.

2) *Schopenhauer*, Die Welt als Wille und Vorstellung. Sechste Aufl. herausg. von J. Frauenstädt, Leipzig. 1837 I 448.